

Prosjektnotat nr. 7-2005

Anne Marie Øybo

Standardbudsjettet

- en oversikt over anvendelsesområder

SIFO

© SIFO 2005

Prosjektnotat nr. 7 - 2005

STATENS INSTITUTT FOR FORBRUKSFORSKNING


Sandakerveien 24 C, Bygg B

Postboks 4682 Nydalen

0405 Oslo

www.sifo.no

Det må ikke kopieres fra denne rapporten i strid med åndsverksloven. Rapporten er lagt ut på internett for lesing på skjerm og utskrift til eget bruk. Enhver eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring utover dette må avtales med SIFO. Utnyttelse i strid med lov eller avtale, medfører erstatningsansvar.

Tittel Standardbudsjettet – en oversikt over anvendelsesområder	Antall sider 26	Dato 08.11.2005
Title The Norwegian Standard Budget of Consumer Expenditures – a survey of the usage	Prosjektnummer 11-2004-29	Faglig ansvarlig sign. 
Forfatter(e) Anne Marie Øybø		
Oppdragsgiver SIFO		
Sammendrag <p>Dette prosjektnotatet søker å gi en systematisk oversikt over anvendelsen av Standardbudsjettet i eksterne miljøer. Vi har vært opptatt av hvem som bruker budsjettet, til hvilke formål og hvordan det faktisk anvendes. Oversikten bygger i hovedsak på resultat av søk over internett, uttalelser fra eksterne samarbeidspartnere og SIFOs egen erfaring.</p> <p>Det utkrystalliserer seg fire hovedområder der SIFOs Standardbudsjett inngår som en faktor eller et begrep som mange forholder seg til - på ulike måter og i forskjellige sammenhenger.</p> <p>Områdene er i hovedsak; kredittvurdering ved låneopptak, fastsettelse av livsoppholdsbeløp og undervisning i skoleverket og andre steder. Standardbudsjettet brukes dessuten flittig som indikator i ulike grupperingers argumentasjon for bedre levekår.</p> <p>Innenfor disse hovedområdene er det samlet eksempler på de bruksområdene Standardbudsjettet inngår i.</p>		
Summary <p>This Project Note intends to give a survey of by whom, in what contexts and in what way the Norwegian Standard Budget for Consumer Expenditures is used.</p> <p>The Standard Budget is an expression of reasonable expenditures for different types of households. It has been continuously developed and maintained since the first presentation in 1987, and it is more and more referred to as a norm of costs of living.</p> <p>The presented survey is a result of searching on Internet, and of cooperating institutions and SIFOs own experiences during the years.</p> <p>We found that there are four main areas that the usage of the Standard Budget appears; Creditworthiness when consumers want to raise a loan, in determining official standards of subsistence, in education, and as an indicator of living-condition when special interest groups - or politicians on their behalf - are fighting for better conditions.</p>		
Stikkord Standardbudsjett, anvendelse, livsopphold, kredittvurdering		
Keywords Standard Budget, usage, living-conditions, creditworthiness		

Standardbudsjettet

- en oversikt over anvendelsesområder

av

Anne Marie Øybø

2005

STATENS INSTITUTT FOR FORBRUKSFORSKNING
postboks 4682 Nydalen, 0405 Oslo

Forord

SIFOs Standardbudsjett for forbruksutgifter har vært en etablert norm for rimelige utgifter for norske hushold helt fra 1987, da budsjettet ble presentert første gang. Standardbudsjettet ble den gangen utviklet på oppdrag fra Sosialdepartementet, bl.a. med det formål å bedre beslutningsgunnlaget for fastsettelse av offentlige økonomiske overføringer til hushold. Siden budsjettet i tillegg var et velegnet, generelt veiledningsverktøy for husholdningene, som det etter hvert ble en betydelig etterspørsel etter, valgte SIFO å videreføre Standardbudsjettet med midler fra egen grunnbevilgning. Jevnlige oppdateringer og justeringer er nødvendig for at Standardbudsjettet skal kunne utgjøre et til enhver tid realistisk uttrykk for rimelige forbruksutgifter. Budsjettall blir fort foreldet etter hvert som grunnlaget, for eksempel priser, markedsutbud og forbruksvaner, endres. Ved hjelp av nye prismålinger hvert tredje år, samt justering med konsumprisindeks en gang i året, holder vi budsjettet aktuelt og realistisk.

SIFOs styre fremmet tidlig i år ønske om å få en oversikt over de sammenhenger Standardbudsjettet kommer til anvendelse. Dette notatet ble lagt fram for SIFOs styre i styremøtet 18.mars 2005.

Oslo 10.november 2005

Innhold

Forord.....	5
Innhold	7
Sammendrag.....	9
Summary	11
Innledning	13
1 Kredittvurdering.....	15
2 Utgangspunkt for fastsettelse av livsoppholdsbeløp – offentlige satser	17
3 Undervisning i /informasjon om personlig økonomi	23
4 Standardbudsjettet som levekårsindikator - bakgrunnstall i ulike typer ”interessekamp”	25

Sammendrag

Dette prosjektnotatet søker å gi en systematisk oversikt over anvendelsen av Standardbudsjettet i eksterne miljøer. Vi har vært opptatt av hvem som bruker budsjettet, til hvilke formål og hvordan det faktisk anvendes. Oversikten bygger i hovedsak på resultat av søk over internett, uttalelser fra eksterne samarbeidspartnere og SIFOs egen erfaring.

Det utkrystalliserer seg fire hovedområder der SIFOs Standardbudsjett inngår som en faktor eller et begrep som mange forholder seg til - på ulike måter og i forskjellige sammenhenger. Områdene er i hovedsak; kredittvurdering ved låneopptak, fastsettelse av livsoppholdsbeløp og undervisning i skoleverket og andre steder. Standardbudsjettet brukes dessuten flittig som indikator i ulike grupperingers argumentasjon for bedre levekår.

Innenfor disse hovedområdene er det samlet eksempler på de bruksområdene Standardbudsjettet inngår i.

Summary

This Project Note intends to give a survey of by whom, in what contexts and in what way the Norwegian Standard Budget for Consumer Expenditures is used.

The Standard Budget is an expression of reasonable expenditures for different types of households. It has been continuously developed and maintained since the first presentation in 1987, and it is more and more referred to as a norm of costs of living.

The presented survey is a result of searching on Internet, and of cooperating institutions and SIFOs own experiences during the years.

We found that there are four main areas that the usage of the Standard Budget appears; Creditworthiness when consumers want to raise a loan, in determining official standards of subsistence, in education, and as an indicator of living-condition when special interest groups - or politicians on there behalf - are fighting for better conditions.

Innledning

Hva er Standardbudsjettet?

Standardbudsjettet er bygget opp på den måten at det er utviklet detaljerte varelistes over hvilke varer som inngår i det som er definert som *rimelig forbruk* på ulike forbruksområder for ulike typer husholdninger. Det betyr at det er et budsjett som verken er uttrykk for et minimumsforbruk eller et velstandsforbruk, men et forbruk som kan godtas av de fleste. Standardbudsjettet uttrykker en "standardpakke" – et sett av varer og tjenester som finnes i de fleste norske hjem.

Utvalget av varer og tjenester bygger på kunnskap om empirisk forbruk, offentlige normer og fagfolks kunnskap og erfaringer, og må betraktes som *ett eksempel* på hvilke varer og tjenester som kan inngå i et standardbudsjett med utgangspunkt i noen gitte forutsetninger. Budsjettet er et langtidsbudsjett eller suppleringsbudsjett, der det tas hensyn til at varene avskrives over en anslått levetid eller brukstid. Varelistene er gjenstand for prismålinger, og budsjettpostene beregnes på grunnlag av varenes pris, mengde og brukstid.

Anvendelsen av Standardbudsjettet

Hensikten med dette notatet er å gi en forholdsvis systematisk oversikt over anvendelsen av Standardbudsjettet i eksterne miljøer. Vi er opptatt av hvem som bruker budsjettet, til hvilket formål og hvordan det faktisk anvendes. Oversikten bygger på tre kilder:

- Søk over Internet
- Eksterne samarbeidspartnere
- SIFOs erfaring med Standardbudsjettet gjennom 17 år

Det utkrystalliserer seg fire hovedområder der SIFOs Standardbudsjett inngår som en faktor eller et begrep som mange forholder seg til - på ulike måter og i forskjellige sammenhenger.

Standardbudsjettets bruksområder:

1. Kredittvurdering ved låneopptak
2. Fastsettelse av livsoppholdsbeløp – offentlige satser
3. Undervisning i skoleverket og annen "opplysningsvirksomhet"
4. Som levekårsindikator i ulike grupperingers argumentasjon

1 Kredittvurdering

Ved opptak av lån gjennomføres en kredittvurdering av låntakers økonomi. I tillegg til de opplysninger som innhentes via offentlige registre, vil långiver vite noe om låntakers betalingssevne, for å minske risikoen for misligholdelse av lånet. De såkalte "variable utgiftene", utgifter til det daglige forbruket, varierer med husholdenes størrelse, samt medlemmenes kjønn og alder. Dette er utgifter mange låntakere ikke har oversikt over, eller har urealistiske forestillinger om. Det er i denne sammenheng mange kredittinstitusjoner benytter SIFOs Standardbudsjett som et redskap for å "avverge" at låntakere opptar større lån enn de har økonomi til å betjene.

Når det gjelder kredittvurdering kan en dele "brukerne" av Standardbudsjettet inn i følgende tre kategorier:

- a. Kommunale instanser - ved tildeling av etableringslån/startlån (kjøp av brukt bolig)
- b. Husbanken - ved finansiering av nye boliger innenfor definerte rammer.
- c. Andre banker/ finansieringsinstitusjoner ved opptak av lån

Til pkt a) Kommunale instanser - ved tildeling av etableringslån/startlån

Ordningen med tildeling av startlån i kommunene ble innført i 2003 som erstatning for ordningen med etableringslån.

Det fremgår følgende av *Stortingsmelding nr. 23 (2002-2004)*:

"I 2003 innførte regjeringen ordningen med startlån fra Husbanken, som videretildeles gjennom kommunene til låntaker. Startlån kan tildeles sammen med grunnlån og sammen med bostøtte og boligtilskudd. ... Låneutmålingen varierer fra kommune til kommune etter hvor stort lån låntaker antas å kunne betjene. Hvor stort lån som kan betjenes, avhenger av utgifter til andre formål. Utgifter til andre formål fastsettes som oftest etter satser fra Statens Institutt for Forbruksforskning (SIFO). I Oslo kommune benyttes namsmannens satser. Felles for begge disse beregningsmåtene er at de gir liten eller ingen uttelling for «stordriftsfordeler». Utgiften per barn beregnes til en fast sum. Barnerike familier vil måtte ha svært høye inntekter for å klare utgiftene etter disse beregningsmåtene (Byggforsk 2001a). Husbanken vil innlede samarbeid med SIFO og namsmannen for å se nærmere på satsene for livsopphold for å komme frem til en mer korrekt låneutmåling for store familier."

I følgende rapport - *Byggforsk: Rapport fra 2003 "Bruk av etableringslån i Oslo og Akershus"* (Barlindhaug & Dyb) - fremgår det at "SIFOs satser for livsopphold" benyttes i de kommunene i Akershus som var med i denne undersøkelsen.

Et eksempel på at stortingsmeldingens antagelse om at Standardbudsjettet benyttes når det fastsettes livsoppholdsbeløp ved tildeling av startlån i kommunene, fremgår av følgende *Arkivdokument - Stokke kommune: "Notat om Ny låneordning i Husbanken fra 01.01.2003"*

"...

Saksbehandler legger til grunn SIFO-satser til budsjettering av kostnader til livsopphold. Samt innhente dokumentasjon på alle økonomiske forhold som er av betydning for lånevurderingen."

Til pkt b) - Husbankens praksis i forbindelse med lånesøknader.

Husbanken er långiver ved bygging av hus eller kjøp av bolig i prosjekter som er godkjent for husbankfinansiering (innenfor definerte rammer om planløsning, areal, nøktern standard med mer).

På Husbankens nettside heter det:

"Hva har du råd til?"

Her finner du et enkelt budsjettark som du kan bruke til å finne ut hvor god råd du har. I denne Excel-modellen kan du beregne kostnader for inntil tre lån og flette dette sammen i et månedsbudsjett. Modellen bygger på SIFO satsene for livsopphold. Bruk modellen aktivt for å simulere hvordan forskjellige hendelser påvirker din økonomi. Du kan også se hvordan en eventuell leieinntekt vil påvirke regnestykket, og du kan ta hensyn til skattefradrag og forventet inflasjon."

Til pkt c) Andre banker/finansieringsvirksomheter ved opptak av lån

I Kredittilsynets offentlige versjon av *Boliglånsundersøkelsen 2004* kan vi lese følgende under punktet 4. *Rutiner for vurdering av tilbakebetalingsevne:*

"I behandlingen av lånesøknader, opplyser de fleste bankene at det benyttes modeller for beregning av låntagers likviditetsoverskudd etter faste utgifter. Modellene er i stor grad basert på Statens Institutt for Forbruksforskning's satser for husholdninger av ulike størrelser. Enklere regler benyttes også, for eksempel krav til at samlet gjeld ikke skal overstige 2-3 ganger brutto inntekt i husholdningen. Retningslinjene i de fleste bankene krever i tillegg at saksbehandler i lånebehandling gjør vurderinger av effekten på låntagers økonomi ved eventuell renteøkning.

Forsvarets boligjeneste (FBOT-nytt, april 2002) tilbyr lån til befall:

"Søknader som blir anbefalt innvilget av Styret i Befalens låneordning blir sendt til Postbanken eller Den norske Bank for videre behandling der."...

"Det første banken gjør etter å ha mottatt søknadene er å sjekke at alle vedlegg er mottatt og i orden. Dernest blir opplysninger om søkeren lagt inn i et dataprogram. Dataene som legges inn om søkeren er for eksempel antall barn og barnas alder, familiens brutto årsinntekt, familiens netto månedlige inntekt og opplysninger om sikkerhet for de forskjellige lånene i finansieringsplanen. Dataene danner grunnlag for et månedsbudsjett basert på SIFO-modellen (SIFO - Statens institutt for forbruksforskning). På dette stadiet blir det også sjekket om kunden har betalingsanmerkninger."

Storebrand har opplyst pr telefon at de benytter Standardbudsjettet ved kredittvurdering av kunder som skal låne penger. Det uttrykkes at Standardbudsjettet er et viktig verktøy.

Diverse sparebanker opplyser at de benytter Standardbudsjettet ved kredittvurdering, for eksempel Hegra sparebank, Sparebanken Hedmark, Sparebank 1, Nordea.

2 Utgangspunkt for fastsettelse av livsoppholdsbeløp – offentlige satser

Dette er et område der Standardbudsjettet benyttes som grunnlag for politiske avgjørelser om størrelsen på forskriftspålagte ytelser/livsoppholdsbeløp som kan lede til avgjørende livsbetingelser for store grupper i befolkningen.

Følgende instanser og områder er omfattet:

- a) BFD – underholdskostnader for barn (forbruksutgifter) - barnebidrag
- b) BFD – livsoppholdsbeløp i gjeldsordningssaker/ Gjeldsrådgivning
- c) SHD – fastsettelse av livsoppholdssatser i forbindelse med utleggstrekk (Trygdeetatens innkrevingsentral)
- d) SHD/SD - fastsettelse av veiledende satser for sosialhjelp/Kommuners utmåling av sosialhjelpssatser

Til pkt a) BFD – underholdskostnader for barn (forbruksutgifter) - barnebidrag

Regler for fastsetting av underholdskostnader for barn ble endret fra 1. oktober 2003. I en pressemelding fra BFD heter det:

”Regelverket for barnebidrag er en del av barneloven (kap.7) og barnebidraget kan enten avtales mellom foreldrene eller fastsettes av det offentlige ved trygdekontoret som er bidragsfogd. Også annet lovverk har regler som angår barnebidrag, blant annet forskotteringsloven.”

...

”Hvordan er de nye reglene?”

De nye reglene om fastsetting av barnebidrag tar utgangspunkt i hva det koster å ha et barn, begge foreldres inntekt og mengden av samvær med barnet. Kostnadsmodellen tar utgangspunkt i hvor mye det koster å gi barnet et rimelig godt underhold. Standardbudsjett for forbruksutgifter fra Statens institutt for forbruksforskning (SIFO) ligger til grunn for beregning av de faktiske kostnadene. I tillegg skal standardbeløp for boutgifter og evt. utgifter til barnetilsyn legges til.”

Bruken av Standardbudsjettet er fastsatt i *Forskrift om fastsetjing og endring av forstringstilskot. § 3. Underholdskostnaden*:

”Ved offentlig fastsetjing skal det nyttast fastsette underholdskostnader. Kostnadene omfattar forbruksutgifter, buutgifter og utgifter til barnetilsyn.

Forbruksutgiftene skal setjast i tre aldersgrupper: 0 - 5 år, 6 - 10 år og 11 - 18 år, og skal reknast ut frå Statens institutt for forbruksforskning (SIFO) sitt standardbudsjett for forbruksutgifter. Endringane i forbruksutgiftene skal setjast til 1. juli det året barnet fyller 6 eller 11 år.

Til pkt b) BFD – livsoppholdsbeløp i gjeldsordningssaker/ Gjeldsrådgivning

I 1993 trådte ordningen med tvungen gjeldsordning etter gjeldsordningsloven i kraft. I en gjeldsordning, som kan vare i 5-10 år, får skyldneren slettet sin gjeld etter å ha betalt kreditorene en dividende. I gjeldsordningsperioden skal imidlertid skyldneren ha penger å leve for. Dette reguleres via Lovens § 4-3 *Hva skyldneren kan beholde av sin inntekt:*

”... Skyldneren har rett til å beholde så meget av sin inntekt at det dekker det som med rimelighet trengs til underhold av skyldneren og personer denne har lovbestemt forsørgelsesplikt for, eller lever i ekteskapsliknende forhold med” ...

I denne sammenheng har Standardbudsjettet vært benyttet for å fastsette såkalte livsoppholdsbeløp. Det er særlig livsopphold for barn som knyttes til Standardbudsjettet.

I Rundskriv fra Barne- og familiedepartementet av 18. mars 1993: Noen presiseringer i forbindelse med gjeldsordningsloven heter det:

”...
...

Når det gjelder hvor mye som skal kunne avsettes av inntekten til forsørgelse av barn, er det verken i loven eller forarbeidene angitt noe beløp. Utgiftene i tilknytning til et barn vil variere svært mye avhengig bl.a. av barnets alder. Her må derfor skjønn være det helt avgjørende. Som en mulig veiledning for namsmyndigheten kan det nevnes at det såkalte "standardbudsjettet" utarbeidet av Statens institutt for forbruksforskning angir hva som er normale kostnader i tilknytning til barn i ulike aldersgrupper.”

I flere gjeldsordningssaker som har vært prøvet for retten, er "SIFO-satser" nevnt som kjente størrelser. Et eksempel:

Fra Hålogaland lagmannsretts kjennelse av 3.mai 1996 fremgår følgende:

”... Ved Hålogaland lagmannsretts kjennelse av 9 juni 1994 er det lagt til grunn at man bør bruke satsene i det standardbudsjett som er utarbeidet av Statens Institutt for Forbruksforskning (SIFO), noe som i dette tilfelle ville gitt kr 1.840. SIFO's satser skulle vært brukt også i nærværende sak.”

Selv om det er regelen om 85 % av minstepensjon som er retningsgivende ved fastsettelse av livsoppholdssatser, ønsker likevel departementet at disse skal ha en forankring i Standardbudsjettet. Det fremgår av BFDs rundskriv i forbindelse med en nylig gjennomført regulering av satsene:

BFD Rundskriv Q 08/2004 Gjeldsordningsloven – regulering av veiledende livsoppholdssatser m.v.

”...
...

Dette rundskrivet erstatter de ovenfor nevnte rundskrivene og inneholder samtidig enkelte endringer. Som følge av stortingsvedtak 14. 05. 2004, hvor det ble bestemt at gjeldsordningssatsene for voksne minst skal utgjøre et beløp svarende til 85 % av minstepensjonen, foretas det denne gang en ekstraordinær oppjustering av satsene for voksne. Økningen utgjør ca. 13.7 % for enslige og 21.2 % for par. For barn oppjusteres satsene på bakgrunn av den alminnelige prisutviklingen med 2 %. Disse satsene rundes av praktiske hensyn opp til nærmeste ti kroner. Det er videre gitt en egen anbefaling for å bidra til større rettferdighet for skyldnere med høye elektrisitetsutgifter, jf. nærmere punkt 2.5 nedenfor. I samarbeid med Statens Institutt for Forbruksforskning (SIFO), er det dessuten utarbeidet enkelte anbefalinger til bruk ved fastsettelse av enkeltposter innenfor gjeldsordningsnormene, jf. punkt 2.4. For øvrig er det ingen realitetsendringer i forhold til tidligere rundskriv.

...

Gjeldsordningssatsen er imidlertid ikke basert på forbruksmålinger innenfor enkelte områder og er derfor ikke spesifisert i forhold til utgiftstyper. Det anbefales derfor å ta utgangspunkt i standardbudsjettet for forbruksutgifter, som SIFO utarbeider. Dette budsjettet inneholder en spesifisering av hva som kan anses som et rimelig forbruksnivå for de enkelte vare- og tjenestegrupper for forskjellige typer hushold. Dersom skyldneren i den enkelte sak har vesentlig høyere nødvendighetsutgifter innenfor et eller flere av forbruksområdene som nevnes, bør det foreslås et tillegg for å bidra til at skyldneren klarer å overholde gjeldsordningen. I samarbeid med SIFO har departementet kommet frem til følgende enkeltposter i gjeldsordningssatsen, basert på standardbudsjettet (kr. pr. mnd).”

Gjeldsrådgivning

Et tilgrensende område der Standardbudsjettet kommer til anvendelse, er gjeldsrådgivning. En gjeldsordning etter gjeldordningsloven får bare de skyldnere som vurderes som ”varig ute av stand” til å klare sine forpliktelser. I situasjoner der skyldnere midlertidig har vansker med å betjene sine lån, f. eks. under sykdom, arbeidsledighet mv. vil de kunne hjelpes med rådgivning og frivillige ordninger. Også i denne sammenhengen knyttes Standardbudsjettet til livsoppholdsbeløpet:

Forsvarets boligjeneste: FBOT-nytt nr. 8- 2004 Tema: Gjeldrådgivning

”Når det skal finnes ut hvor mye den enkelte kan betale til kreditorene, vil et oppsett av husholdningsbudsjett være viktig. SIFO-budsjettet (Statens Institutt for Forbruksforskning) er mye brukt i saker hvor den ansatte skal inngå ordninger over 1-3 år. Dersom ordningen skal vare lenger, er det naturlig å legge seg på livsoppholdssatsene som brukes i gjeldsordningssaker, der det er utarbeidet retningslinjer for hvilke utgifter som skyldnere kan sette av til eget forbruk i tillegg til livsoppholdssatsen (f eks husleie).”

JussBuss’ gjeldsbrosjyre: Hva gjør du hvis gjelden blir for stor?

Under overskriften *Livsopphold til barn* vises det til Standardbudsjettet:

”Man må videre legge til utgifter til livsopphold for barn. Den såkalte SIFO-normen kan benyttes til å beregne hvor mye hvert barn trenger. Dette beløpet vil kunne variere med barnets alder. Normen er bare et *hjelpemiddel* for å beregne utgifter, og legger til grunn at varene man kjøper er rimelige, men av vanlig god kvalitet. Du kan like gjerne gjøre et overslag selv, men det kan være at kreditor lettere godtar en objektiv vurdering enn en skjønnsmessig. SIFO-normen gir også informasjon om voksnes og hele familiers forbruk, men mange kreditorer synes nok at dette budsjettet er for romslig når det benyttes også for den voksne delen av familien. Skjemaet kan fås tilsendt ved henvendelse til Statens institutt for forbruksforskning, og er enkelt i bruk.”

Kreftforeningen opplyser at man bruker Standardbudsjettet som en del av beslutningsgrunnlaget for tildeling av økonomisk støtte til kreftrammede og deres familie.

Til pkt c) SHD – fastsettelse av livsoppholdssatser i forbindelse med utleggstrekk (TI)

Trygdeetatens innkrevingsentral (TI) er den instans som ivaretar innkreving og formidling av barnebidrag. (Tidligere hadde bidragsfogden denne oppgaven.) Både de som betaler bidrag og de som er mottakere av bidrag blir ”administrert” herfra.

Følgende er hentet fra TIs nettsider:

Opplysningsblankett om økonomi for bidragspliktige - Rettledning om utfylling:

"Opplysningene du gir i blanketten danner grunnlag for den betalingsordningen /det trekkpålegget du vil bli pålagt. Størrelsen på betalingen/trekkpålegget blir fastsatt ut fra hva husstanden din trenger til livsopphold, jf. dekningsloven § 2-7.

Til dette tar Trygdeetatens innkrevingsentral (TI) utgangspunkt i satser som er utarbeidet av Statens institutt for forbruksforskning (SIFO).

..."

Det er altså de bidragspliktiges eget (ev. husstandens) livsoppholdsbeløp som her fastsettes ved hjelp av (et moderert) Standardbudsjettet.

Til d) SHD/SD - fastsettelse av veiledende satser for sosialhjelp/Kommunenes utmåling

Økonomisk stønad etter sosialtjenesteloven skal sikre at alle har tilstrekkelige midler til livsopphold. I Rundskriv I-34/2001 fra Sosial- og helsedepartementet gis retningslinjer for praktisering av sosialtjenestelovens kapittel 5, samt tallfesting og presisering av livsoppholdssatsene. I tillegg Rundskriv U-2/2004 fra Sosialdepartementet er disse satsene justert til dagens nivå.

SIFO har ved to anledninger utarbeidet begrunnede forslag til satser som skulle kunne anvendes i sosialhjelpssammenheng; oppdrag fra hhv Sosial- og helsedepartementet i 2000 (*Statlig veiledende normer for utmåling av økonomisk sosialhjelp – SIFOs innspill i arbeidet med utformingen*) og Sosial- og helsedirektoratet i 2003 (*Minstestandard for forbruk*), der Standardbudsjettets datamateriale har vært benyttet som beregningsgrunnlag.

Departementet har imidlertid ikke funnet å kunne knytte sosialhjelpssatsene til SIFOs forslag, selv om premissene i Sosialhjelpsloven og Standardbudsjettet på svært mange områder er sammenfallende.

Sosialhjelpen i kommunene

Nedenfor er det gitt noen eksempler på hvordan kommuner har ulik praksis når det gjelder ytelser til sosialklienter.

Trondheim kommune:

"Økonomisk sosialhjelp:

...

Gjennom bystyresak 120/99 er det vedtatt å endre oppbyggingen av sosialhjelpssatsene. Bystyret har her vedtatt å legge SIFO sine satser til grunn for utregningen av sosialhjelpssatser.

Notat om veiledende sosialhjelpssatser i Stavanger kommune:

"I ovennevnte artikkel i Stavanger Aftenblad hevdes det at Stavangers sosialhjelpssatser ligger under Sifo's satser for livsopphold. Det gjør også statens veiledende sosialhjelpssatser.

Sifo (Statens institutt for forbruksforskning) har utviklet et eget standardbudsjett for privat forbruk. Instituttets budsjettmodell er bygget opp for yrkesaktive personer med lønnsinntekt, og er i utgangspunktet et langtidsbudsjett. Det skal bl.a. være tilstrekkelig til at det kan avsettes nødvendige midler til større nyanskaffelser, som for eksempel hvitevarer og møbler.

Utgangspunktet for sosialhjelpen er at den er av midlertidig karakter. Livsoppholdssat-

sene skal være tilstrekkelige til å dekke et forsvarlig livsopphold, samtidig som de ikke skal virke rekrutterende. Statens veiledende sosialhjelpssatser, og Stavangers satser, er derfor lagt under Sifo's satser. Det skal i tillegg bemerkes at personer som er langtidsmottakere av sosialhjelp etter nærmere vurdering vil kunne få tilskudd til dekning av s.k. spesielle utgifter som for eksempel innbo og utstyr, tannbehandling, lege/medisinutgifter, flytteutgifter m.m. Når slike "ekstraytelser" kommer i tillegg til ordinær sosialhjelpssats vil utbetalingene i noen tilfeller kunne komme opp i betydelig høyere beløp enn det som følger av ordinær livsoppholdssats + boutgifter."

Nye sosialhjelpssatser i Skien kommune

"Fra og med 19.06.01 innfører Skien kommune nye satser for sosialhjelp. Kommunen har valgt å basere satsene på standardbudsjettet for forbruksutgifter utarbeidet av Statens Institutt for Forbruksforskning (SIFO) fremfor statens veiledende satser for sosialhjelp. I kjølvannet av satsene følger også en intensivering av tiltaksarbeidet."

3 Undervisning i /informasjon om personlig økonomi

Innenfor feltet "undervisning/informasjon" benyttes Standardbudsjettet slik det i utgangspunktet var tenkt da det ble laget i 1987, nemlig som et verktøy for husholdninger til å holde oversikt over og ha kontroll med egen økonomi. I tillegg til at SIFO årlig publiserte nye tall for Standardbudsjettet, og Forbrukerrådet gjennom sitt materiell formidlet nytten av å bruke budsjettet i hverdagsøkonomien, har etter hvert flere instanser sett det som sin oppgave å bevisstgjøre forbrukere om det samme.

- a. Læreplan/læreverk i videregående skole – felles allmenne fag
- b. Elektroniske informasjonssider rettet mot ungdom
- c. Elektroniske informasjonssider for personlig økonomi og lånekalkulatorer rettet mot befolkningen generelt (Dinside, Dine penger), Jusstips (felles for en del banker), Dagbladet

Til pkt a) Læreplan/læreverk i videregående skole – felles allmenne fag

Det er kanskje ubeskjedent å antyde at Standardbudsjettet, etter at det ble presentert første gang i 1987, var årsaken til at skolepolitikere fikk øynene opp for behovet for at ungdom burde kunne noe om personlig økonomi. Det kan i alle fall ha vært en medvirkende årsak.

Forbrukerøkonomi ble innlemmet som et felles allment fag for Grunnkurs allmenne og økonomisk administrative fag i den videregående i 1993. I læreplan for videregående opplæring – Økonomi og informasjonsbehandling – fremgår det at "elevne skal ha grunnleggende kunnskaper om personlig økonomi og forbrukerspørsmål ..." og "... kunne sette opp budsjett og regnskap som ledd i egen planlegging på kort og lang sikt ..."

I fagplan i heimkunnskap høsten 2004 for Høgskolen i Tromsø – Avdeling for Lærerutdanning heter det under *pkt. 3. Innhold - Forbruk og økonomi* bl.a.

" ...

- Personlig økonomi og budsjett. Kjennskap til standardbudsjett og utarbeiding av familiebudsjett ved hjelp av regneark og med fokus på opplæringen i skolen.

" ...

Selv om det i læreplanen ikke eksplisitt refereres til Standardbudsjettet, er budsjettet et viktig element i en del læreverk innen faget, og det brukes i formidlingen for å skape forståelse for sammenhengen mellom budsjett og regnskap. Samtlige lærebøker i faget presenterer Standardbudsjettet utførlig.

SIFO får mange henvendelser fra skoleelever som ønsker konkret kunnskap om Standardbudsjettets oppbygging. Enkelte skoler har også egne nettsider som bl.a. omfatter faget Økonomi og IT, der det henvises til Standardbudsjettet.

Til pkt b) Elektroniske informasjonssider rettet mot ungdom

I forlengelsen av det foregående punktet er det flere instanser som retter seg mot ungdom når det gjelder personlig økonomi, der Standardbudsjettet inngår som en viktig faktor. Vi finner flere nettsteder, for eksempel bank.no, ung.no, skolenettet.no. Forbrukerrådets "Håndbok for forbrukerlære – personlig økonomi" viser også til Standardbudsjettet.

Forsvarets boligjeneste distribuerer informasjonsmateriell om personlig økonomi der Standardbudsjettet er integrert, beregnet på dem som skal etablere seg i egen bolig. Dette er nevnt som eksempler.

Til pkt c) Elektroniske informasjonssider for personlig økonomi rettet mot befolkningen generelt

Også overfor forbrukere generelt er mange instanser opptatt av å gi gode råd i økonomiske spørsmål. Mange banker anbefaler sine kunder å benytte Standardbudsjettet når de skal planlegge sin økonomi. Man setter opp forslag til utgiftsbudsjetter med utgangspunkt i Standardbudsjettet. Det kan selvfølgelig ha sammenheng med at banken bruker nettopp Standardbudsjettet i sin kredittvurdering av kundenes økonomi i en lånesituasjon, og er opptatt av at de skal opptre økonomisk forsvarlig når det gjelder forbruk.

Foruten bankene er det flere mediebedrifter og nettsteder som gjerne vil lære forbrukere å disponere sine ressurser på en fornuftig måte. Forbrukerrådets nettside, *forbrukerportalen.no*, har mye stoff om dette. Utvikling av kalkulatorer basert bl.a. på Standardbudsjettet, er en trend. Eksempler er *Dagbladet.no* med sin Maks-lånskalkulator og *DinSide.nos* Lånekalkulator.

SIFOs eksempel for en kjernefamilies utgifter ihh til Standardbudsjettet er referert på Statistisk sentrabyrås nett-sider om Barn og unge og økonomi

4 Standardbudsjettet som levekårsindikator - bakgrunnstall i ulike typer "interessekamp"

Mange organisasjoner og grupperinger benytter Standardbudsjettet i sin argumentasjon for å fremme synspunkter eller forslag om sosial utjevning, bl.a. politiske partier. I det følgende vises noen eksempler.

Senterkvinnenes høstkonferanse 2001:

” ...

Kamp mot fattigdom krever solidaritet. På lang sikt kan en mykere arbeidslinje, en sosial boligpolitikk og lavere skatter for lavinntektsfamilier avskaffe fattigdommen. På kort sikt er det en rekke tiltak som kan settes ut i livet raskt, for å redusere antall fattige i Norge og for å sikre et verdig liv for flere.

Senterkvinnene vil derfor gå inn for:

- at bunnfradraget på inntekt for skatt økes fra år 2002
- at de veiledende satsene for sosialhjelp heves på nivå med Statens institutt for forbruksforskning (SIFO) satser for et standardbudsjett

...”

Debattinnlegg i liberal.no 03/01 av Leif Mørkved, Venstre: Sosialpolitikken må fornyes

” ...

I tillegg må levekårene for de økonomisk mest vanskeligstilte forbedres kraftig. Det må innføres en nasjonal minsteinntekt – på nivå med SIFO-normen. ...”

Til LOs kongress i mai 2005 er det fremmet forslag til et punkt på programmet; *Avskaff fattigdommen.*

” ...

Det beste målet på fattigdom kommer man fram til ved å ta utgangspunkt i vitenskapelige undersøkelser av reelle materielle levekår på individnivå. I Norge har SIFO (Statens Institutt for forbruksforskning) lenge laget slike undersøkelser og de kommer med forskningsbaserte budsjetter som viser hva som er rimelig livsopphold.”

I *Velferdsalliansens plan mot fattigdom (2002)* tas det til orde for en nasjonal fattigdomsgrense på nivå med Standardbudsjettet:

” ...

2. Definisjon av fattigdom / fattigdomsgrense

Velferdsalliansen foreslår følgende tiltak på kort sikt:

2.1 Det innføres en ny definisjon av en nasjonal fattigdomsgrense lik:

Den norske fattigdomsgrensen skal være lik Statens institutt for forbruksforskning – SIFO`s forskningsbaserte livsoppholdsbudsjett for et rimelig livsopphold, samt de normale husleiesatsene i hvert distrikt.

Norge har fram til nå ikke hatt en vedtatt nasjonal fattigdomsgrense. Dette har skapt stor forvirring omkring de ulike forskningsinstitusjonenes offentliggjøring av antall fattig barn og voksne i Norge, da det er brukt ulike fattigdomsgrenser.”

Studentenes landsforbund viser i en artikkel i Studentavisa i september 2004 bl.a. til Standardbudsjettet for i forbindelse med studenters levkår:

” ...

Studentenes Landsforbund (StL) har dokumentert hva studentene trenger for å leve nøkternt og moderat. Vi har vist til Statens Institutt for Forbruksforskning (SIFO) og deres standardbudsjett, til Statistisk Sentralbyrås (SSB) analyse av boutgifter for unge mennesker og deres levkårsundersøkelse blant studenter. Vi viser også til SSBs analyser av arbeidsmarkedsstatistikk som viser at 2 av 3 studenter er nødt til å jobbe ved siden av studiet, og at 30 % jobber mer enn 30 timer i uken. ...”

PLUSS – landsforeningen mot aids

” ...

2.5 Grunnstønad

En vil ha rett på grunnstønad dersom en har nødvendige ekstrautgifter som følge av varig sykdom til ett eller flere av sju helt klart definert formål, jf. § 6-3. Formålene er som følger: ...

Det er ikke et formelt krav at eksakte utgifter skal kunne dokumenteres så lenge utgiftene kan sannsynliggjøres, men det er helt klart en fordel om en tar vare på kvitteringer etc. Om nødvendig kan en benytte opplysninger som fremgår av ”Standardbudsjett for forbruksutgifter”, utarbeidet av Statens institutt for forbruksforskning, SIFO. ...”

JussBuss: Fri rettshjelp 1999 – evaluering av dagens ordning og forslag til forbedringer.

Standardbudsjettet brukes i beregninger for å vise at det er behov for å heve inntektsgrensene for fri rettshjelp.

Framtiden i våre hender benytter i rapporten ”Merkevarebarna” 2003 (Carin Leffler og Ingeborg Austreng) Standardbudsjettet i beregninger av hvor mye norske barns samlede forbruk utgjør i kroner og øre i organisasjonens argumentasjon for en reduksjon av det generelle forbruket.

På nettstedet *Jurk.no* (en organisasjon hvis hovedformål er å bekjempe kvinneundertrykking og å bedre kvinners rettsstilling ved å gi råd og veiledning til kvinner) presenteres bidragets størrelse slik:

”Barnebidrag blir fastsatt ut fra hva det koster å forsørge barnet. Underholdskostnaden øker med barnets alder, og er inndelt i tre aldersklasser: 0-5 år, 6-10 år og 11 år og oppover. Det tas også hensyn til bidragspliktiges bidragsevne og samvær. Kostnaden ved å ha barn fastsettes etter satser fra Statens institutt for forbruksforskning (SIFO). Satsene varierer etter barnets alder...”

SIFOs øvrige erfaring

Til slutt må nevnes at SIFO gjennom årene har hatt utstrakt kontakt med enkeltbrukere av budsjettet via telefon eller e-post. Det har vært bidragsmottakere, bidragsytere, sosialhjelpsmottakere, skoleelever, personer som søker om grunnstønad og a. sykdom (da utgjør Standardbudsjettet ”normalutgiften”), advokater som i ulike typer saker skal beregne underholdskostnader gjennom flere år, tidsskrifter og andre mediebedrifter når de skal ha oppslag om personlig økonomi. Vi legger vekt på å gi utfyllende og konkret informasjon i våre svar på henvendelsene, og får ofte takknemlig respons på det.

På SIFOs nettsider har Standardbudsjettet en naturlig plass, der det også er lagt inn en kalkulator som beregner husholdets forbruksutgifter ihht Standardbudsjettet, etter at brukeren har lagt inn relevante data om husholdet. Vi vet at mange benytter seg av disse sidene/kalkulatoren. Webstatistikken for SIFO viser dette. På en tilfeldig

valgt dato i januar 2004 (en måned for økonomisk selvransakelse!) viser oversikten over "Top documents" at Standardbudsjettet hadde 218 treff. (I juni var tallet halvert.) Standardbudsjettet er - sammen med forskningstema Mat - det av SIFOs nettområder som er hyppigst besøkt. Det sier noe om interessen for nettopp spørsmål som angår personlig økonomi på det konkrete plan.

Tidlig på 90-tallet utviklet SIFO flere dataprogram innenfor betegnelsen SIFO-modellen - ulike typer program for håndtering av personlig økonomi. Standardbudsjettet inngikk i disse. Flere av programmene var rettet mot saksbehandling i kommunene og i namsmannsetaten for gjeldshåndtering. Da SIFO avviklet alt arbeid med utvikling av denne type programvare i siste halvdel av 90-tallet, ble disse programmene overført til andre for videreføring. Politiets Datatjeneste (PD) var en slik "avtaker", fordi programvaren var et uunnværlig verktøy i beregning av dividende i gjeldsordninger.

Andre oppdrag

For en utbygger av boliger for små husholdninger har SIFO gjort beregninger i tilknytning til deres prosjekter. Sammen med data fra Statistisk Sentralbyrå over inntekt for ulike typer småhusholdninger, er det ved hjelp av Standardbudsjettet gjort beregninger for hvor store bokostnader disse typehusholdenes økonomi kan forventes å kunne pådra seg.